

A Parajd-képek sokfélesége

Miklós Alpár: *Parajd-képek a hosszú 19. században (1780-1918)*
Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2022., 734 old.
(Emberök és Kontextusok 22.)

Az *Emberök és Kontextusok* sorozat 22. köteteként jelent meg Miklós Alpár legújabb könyve, amely a 2020-ban megvédett doktori disszertációjának kiegészített, bővített változata. A könyvsorozatot a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem néprajzi doktori iskolájának oktatói és diákjai indították 2008-ban. A szerző előző kötetének (*Idegen utazók Erdély és Máramaros sóbányáiban (18–19. század)*) tematikáját folytatva, ebben az új könyvében is a tér és a reprezentációk témakörét is vizsgálja, történettudományi, irodalomtudományi, turizmustudományi gondolatokkal kiegészítve.

Ez az új kiadvány főként Parajddal kapcsolatos ismereteket tartalmaz, de benne egy általánosabb erdélyi utazás- és turizmustörténeti áttekintést is kap az olvasó. Miklós Alpár folyamataiban láttatja az erdélyi fürdőkultúra és turizmus születésének, alakulásának és intézményesülésének formáit, turizmus-specifikus irodalmi művek beemelésével. A forrásanyagokban rendkívül gazdag kötet műfajilag helytörténeti monográfiának, illetve utazástörténeti atlasznak is tekinthető. A szerző újra és újra meggyőzi az olvasót arról, hogy nemcsak az imagológiai és a turizmustudományi szakirodalmi tételek kiváló ismerője (hazai és nemzetközi szinten

egyaránt), hanem átfogó ismeretekkel és szemléletmóddal rendelkezik a természetrajzi, ipartörténeti, balneológiai és ásványtani adatok feldolgozására is.

A könyv hét nagyobb fejezetre tagolódik. Az olvasó a bevezető részben a kutatott tárgykörrel, térséggel és időszakokkal ismerkedhet meg. Ezt követően Miklós Alpár egy elméleti keretet is ad, amelyben a terminológia és a módszertani sajátosságok kerülnek górcső alá, majd részletezi a nagy vonzerővel rendelkező település történeti alakulását és a különböző leírásokban megjelenő Parajd-kép változásait.

Az elvégzett kutatás képvizsgálati irányzatokra, imagológiai elméletekre, desztinációimázs-vizsgálatra és márkázási stratégiákra is fókuszál. A harmadik nagyobb fejezet bemutatja a kutatás alapkérdéseit, az adatgyűjtést- és feldolgozást, valamint a szöveggyűjtemény összeállításának irányelveit. A szerző ugyanitt ismerteti az utazókat, az utazásokat és az utazáselbeszéléseket is, illetve ebben a részben rendszerezi a forrásanyagait. A dolgozat központi kérdése is itt fogalmazódik meg, amely a Parajd-kép történeti alakulására vonatkozik, különböző történelmi kontextusokban és művekben.

A forrásgyűjtés során a szerző háromféle eljárást alkalmazott: áttekinti a

Pál Emese (1995) – doktorandusz, Kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Hungarológiai Doktori Iskola, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, emese.pal1@ubbcluj.ro

<https://doi.org/10.36373/em-2024-2-13>

településre vonatkozó helytörténeti munkákat, kulcsszavas keresést végzett a településre vonatkozóan különféle online felületeken, valamint az utazás- és turizmusspecifikus műfajokat is vizsgálta. A kötet második felében található szöveggyűjtemény tételei, az útleírások és a kirándulások is kronológiai sorrendben kerülnek bemutatásra. A szerző a forrásszövegek korpuszába csakis olyan releváns tartalmakat emel be, amelyek az olvasó számára jól körvonalazzák az adott korszak sajátosságait. Kérdésfelvetései az imagológia, a kép- vagy reprezentációvizsgálat, valamint az utazás- és turizmustörténeti kutatások találkozási pontján válnak relevánssá. A kötet kiemelkedő része az a szakmai képelemzés, amelyben a szerző egyenként azonosítja, kategorizálja és elemzi a közreadott képeket.

A könyv az erdélyi tér ásványtani-földtani feltárásáról, az erdélyi és magyarországi szabadidő-kultúráról, a turistágról és a fürdőtörténetekről is informálja olvasóit. A szerző megkülönbözteti az utazásirodalom aktorait, a fürdőirodalom utazóit és kirándulóit, valamint a hírnagyokban megjelenő kirándulókat és utazókat. A kötet 49 kiemelkedő utazó és kiránduló beszámolója alapján ismerteti meg jobban Parajdot.

A szerző hangsúlyt fektet a helyspecifikus markerek bemutatására is, amelyek Parajd vonatkozásában nevezetességként, látnivalóként, vonzerőként funkcionálnak. Miklós Alpár a turizmus olyan meghatározó tényezőiről is információkat gyűjtött, mint az árviszonyok, a biztonsági körülmények, a közlekedési feltételek, a szállásviszonyok és a helyi társadalom nyitottsága. A figyelmes olvasó végigkísérheti azokat a társadalmi és társadalomlélektani folyamatokat, amelyeken át a parajdiak a mezőgazdasági termeléstől és az állattartástól kezdve az ipari termelésen át fokozatosan eljutottak a különböző vállalkozásokig.

A könyvből az is kirajzolódik, hogy a parajdi sóbánya kezdetben nem látnivalóként, hanem sokkal inkább földrajzi viszonyítási pontként szerepel a leírásokban. Csak a 19. század második felétől kezd nevezetességként is mutatkozni, később pedig már kirándulóhelyként is ajánlják. A bányalátogatás- és bányatér-reprezentációk sajátosságairól is tájékozódhatunk a művet lapozva, amelyben az archetipikus és kulturális szimbólumok is bemutatásra kerülnek a bányászati tevékenységek kapcsán.

Miklós Alpár ipartörténeti összefoglalójában szerepel többek közt a kőbánya mint parajdi látnivaló, a gyufagyár, a bútorgyár, a kőedénygyár, a porcelángyár, a majolikagyár, a tégl- és cserépgyár, a pokrócgyár és a szeszgyár is. A nevezetességek szempontjából kiemelkedő elemnek számít a *Sósoros*, a Parajd-achát, a helyi gyógyvíz és gyógyfürdő, a halofil, sótűrő növényzet és a Rapsóné-várrom maradványa is.

A kötet adatokkal bizonyítja, hogy Parajd már szerepel Erdély legelső úttörő tudományos leírásaiban is, és hogy a településre már a felvilágosodás korában is tudományos érdeklődéssel tekintettek. A település neve már az első idegen nyelvű, nyomtatott Erdély-útleírások anyagaiban is megjelenik. 1839-ből származik az fürdőismertetés, amely elsőként határozza meg Parajdot kirándulási célpontként.

Miklós Alpár a különböző regiszterek, műfajok és beszédmódok tartalmain keresztül végigvezeti az olvasót a Parajd-kép történelmi alakulásán. Külön hangsúlyozza, hogy a településről kialakított képben egyes korokban hangsúlyosan jelentkezik a mitizálódás is. Ilyen például a bányatér szakralizálódása vagy éppen a településhez kötődő egyes neves személyiségek emlékezetének mitizálódása.

A szerző a Parajd-képzetek három nagy történeti korszakát különíti el a

legnagyobb szakszerűséggel bizonyítva állításait, illetve bemutatja azt is, hogy e korszakok között egy-egy átmeneti intervallum is körvonalazható. Az első történelmi szakaszt a magyar felvilágosodás korának kezdetére datálja, amely egészen a reformkor végéig, azaz a 19. század közepéig tartott. Ez a kor a tudományos utazások, a honismereti utazások és a „tourista” utazók megjelenésének időszaka. Ebben a periódusban jelenik meg az első nyomtatott mű is, amelyben Parajd önálló fejezetként szerepel. A második meghatározó korszak a 19. század második felétől, pontosabban az 1860-as évek közepétől kezdődik (ugyanis az 1848 és 1860 közti éveket átmeneti periódusként definiálja a könyv szerzője), és az 1880-as évek első feléig. Ebben a korszakban bontakozik ki a fürdőélet, ekkor terjednek el a honi utazások, a látnivalókat tartalmazó nyomtatványok, és ebben a periódusban jelenik meg az első magyar nyelvű útikalauz-jellegű kiadvány is, amelyben már kirándulási célpontként szerepel a település. Az 1880-as évek első fele az első világháború végéig tartó harmadik korszakot bevezető átmeneti periódusként jellemezhető. Ez a harmadik időszak az erdélyi turistaság intézményesülésének és a turimusszervezésnek a kezdeti időszaka, ekkor jön létre az Erdélyi Kárpát-Egyesület, és ekkor kerül kinyomtatásra az első magyar nyelvű, erdélyi kiadású útikönyv is. Fontos ipartörténeti momentum ebben az időszakban az Erzsébet-bánya megnyitása, amely a parajdi vasút kiépülésével együtt pozitív fejlődést hozott a sóbánya történetében. Jelentős fejlődés mutatkozik ekkor az utazási viszonyok terén is. A Székely Társaságok ekkor kezdik népszerűsíteni a székelyföldi körutakat az erdélyi és a magyarországi sajtóban. Ide kapcsolódik az első önálló Parajdról szóló helyrajz elkészülése is. A korszak sajátossága az is, hogy egyre elterjedtebbé válnak a települést ábrázoló

képeslapok, fényképfelvételek. Mindezek következményeként megállapítható, hogy a 19. század végén és a 20. század elején a Székelyföld mint turisztikai régió rajzolódik ki, amelyen belül határozott arcéllel jelenik meg a Sóvidék mint turisztikai kisregió. A kistájon belül Parajd kiemelkedő pozíciót töltött be.

A kötet felépítésében a gondosan összeállított és teljességre törekvő bibliográfiai összesítő képezi jelenti a negyedik nagy egységet. Itt a kéziratok forrásanyagok, a térképek és a nyomtatott forrásanyagok is helyet kapnak. A könyv befejező részei (az 5. és 6. fejezet) román nyelvű ismertetőt, angol nyelvű kivonatot tartalmaznak, majd a 7. fejezetben találjuk a mellékleteket. A könyvnek ez a része érdekes és változatos műfajiságú adatok halmaza: a szöveges Parajd-reprezentációk jegyzéke mellett térképeket, grafikus forrásanyagokat, táblázatokat és genealógiai adatokat is találunk itt. Kétségtelen, hogy ez a kötet ma Parajd legteljesebb bibliográfiai összesítője és szöveggyűjteménye, amely könnyen hozzáférhetővé, kereshetővé és átláthatóvá teszi a településsel kapcsolatos információkat a mai olvasó számára.

A könyv nyomdai kivitelezésének színvonalára és Miklós Alpár szakszerű, olvasmányos kifejezésmódja fokozza az olvasói élményt. A mű szerzője következetesen és megfontoltan kapcsolja össze az elméleti, módszertani és gyakorlati információkat. Úgy vélem, hogy a könyv nagy hasznára válhat mindazoknak, akiket érdekel a jelenben is élő múlt, az utazás, a megérkezés, a turizmus, a fürdőélet, a márkázás, az ipar, a bányászat, Erdély, Székelyföld, Sóvidék és Parajd. Továbbá ajánlom azoknak is, akiket érdekelnek a képeslapok, a reprezentációk, az útleírások, az irodalmi művek és a látványosságok.

Miklós Alpár adatgazdag munkáját forgatva, óhatatlanul Henri Lefebvre nagy

hatású térelméletére (*The Production of Space*. Oxford, Basil Blackwell, 1991) gondolunk, amely a teret történelmileg változó és a történelmi korok kulturális viszonyait is kifejező társadalmi termékként fogja fel. A *Parajd-képek a hosszú 19. században (1780-1918)* című kötet olyan monumentális

alkotás, amely egy székelyföldi település fejlődésének szakavatott bemutatása révén példázza az ember által alkotott táj elemeinek létrejöttét és korszakonkénti változását.

PÁL EMESE